

Astudiaeth o ganfyddiadau tiwtoriaid *Cymraeg i Oedolion* o anawsterau ynganu ymhlith dysgwyr yr iaith

Iwan Wyn Rees a Jonathan Morris

Ysgol y Gymraeg, Prifysgol Caerdydd

Cyflwynwyd: 11 Gorffennaf 2017; Derbyniwyd: 30 Ionawr 2018

Crynodeb: Cyflwynna'r erthygl hon ddadansoddiad manwl o safbwyntiau tiwtoriaid profiadol ar ynganu dysgwyr *Cymraeg i Oedolion* (CiO) a'r sylw a roddir i ddysgu ynganu yn y sector. Casglwyd y data a gyflwynir yma drwy ddsbarthu holiadur ar-lein i diwtoriaid profiadol o wahanol rannau o Gymru, a thrwy gynnal grwpiau ffocws â sampl o'r tiwtoriaid hyn mewn dau leoliad penodol yng Nghymru. Nodau'r ymchwil yw sefydlu sut y mae tiwtoriaid yn canfod anawsterau ynganu dysgwyr, a darganfod i ba raddau y maent wedi eu hyfforddi'n ddigonol ar gyfer cynorthwyo dysgwyr o safbwynt yr agwedd heriol hon ar ddysgu iaith. Archwilir hefyd i ba raddau y mae gwahanol elfennau ynganu (e.e. cynhyrchu seiniau penodol a goslefu) yn effeithio ar allu dysgwyr i gyfathrebu'n effeithiol y tu allan i'r ystafell ddosbarth. Cyflwynir ar ddiwedd yr erthygl hon gyfres o argymhellion o ran y modd y gall y sector CiO wella ei darpariaeth o safbwynt ynganu. Mae'r argymhellion hyn yn ymwneud â darpariaeth y cyrsiau, yr hyfforddiant y mae ei angen ar diwtoriaid, yr adnoddau y gellid eu datblygu, y gweithgareddau allgyrsiol y gellid eu cynnal, yn ogystal ag ymchwil pellach a allai lywio pedagoeg y sector.

Allweddeiriau: Ieithyddiaeth gymhwysol, dysgu Cymraeg, Cymraeg i Oedolion, ynganu, caffael ail iaith, amrywio ffonolegol, seineg, rhyngiaith.

A study of tutors' perspectives on learners' pronunciation difficulties in the *Welsh for Adults* Sector

Abstract: This article presents a detailed analysis of the views of experienced *Welsh for Adults* (WfA) tutors on learners' pronunciation and the attention paid to teaching pronunciation in the sector. The data were collected by distributing an on-line questionnaire to experienced tutors in different parts of Wales, and by conducting focus groups with a sample of these tutors in two specific locations in Wales. The aims of the research are to establish how

tutors perceive learners' pronunciation difficulties and to what extent they are adequately trained to assist learners in this challenging aspect of language learning. The extent to which various aspects of pronunciation (e.g. producing specific sounds and intonation) affect learners' ability to communicate effectively outside the classroom is also examined. A series of recommendations is presented at the end of the article which suggest how the WfA sector can improve its provision with regard to pronunciation. These recommendations concern the provision of courses, the training needed by tutors, resources that could be developed, the extracurricular activities that could take place, as well as further research which could inform pedagogy in the sector.

Keywords: Applied linguistics, learning Welsh, Welsh for Adults, pronunciation, second language acquisition, phonological variation, phonetics, interlanguage.

1. Cyflwyniad

Yn yr astudiaeth hon, cyflwynir ffrwyth ymchwil astudiaeth gychwynnol o'r modd y dysgir ynganu ym maes *Cymraeg i Oedolion* (CiO). Prif sail y canfyddiadau a'r argymhellion a gyflwynir yma yw canlyniadau holiadur a ddosbarthwyd i diwtoriaid profiadol y sector CiO, yn ogystal â thystiolaeth grwpiau ffocws gyda samplau o'r tiwtoriaid hyn mewn dau leoliad penodol yng Nghymru.

Amcanion yr astudiaeth hon yw ymchwilio i ganfyddiadau tiwtoriaid er mwyn:

- Pennu a yw ynganu'n broblem ymhlith dysgwyr y Gymraeg;
- Darganfod sut, ac i ba raddau, y rhoddir sylw i ynganu yn y dosbarth;
- Archwilio effeithiau problemau ynganu ar allu dysgwyr i gyfathrebu y tu allan i'r ystafell ddosbarth;
- Ymchwilio i resymau cymdeithasol (gw., er enghraifft, Trosset 1986, Hughes 2003, Pritchard Newcombe 2007, 2009) a rhai ieithyddol dros anawsterau ynganu;
- Sefydlu pa seiniau/nodweddion ynganu sy'n achosi anawsterau;
- Argymhell camau gweithredu a fydd yn fuddiol i'r sector yn y dyfodol.

Cyflawnwyd yr ymchwil yn rhannol yn sgil adroddiad Mac Giolla Chríost et al. (2012) a adolygodd wahanol agweddau ar y sector CiO. Awgrymwyd yn yr adroddiad y dylai'r maes roi sylw i ynganu y tu hwnt i unedau cyntaf y cwrs Mynediad, e.e. trwy ddarparu adnoddau ar-lein, a threfnu mwy o hyfforddiant i diwtoriaid ym meysydd seineg a ffonoleg (Mac Giolla Chríost et al. 2012: tt. 32–49). Yn ogystal â'r argymhellion ymarferol hynny, pwysleisiwyd yr angen am fwy o ymchwil yn y maes (Mac Giolla Chríost et al. 2012: t. 223).

Gellir cyfeirio yn y cyswllt hwn at beth gwaith ymchwil a wnaed eisoes ar brofiadau oedolion a ddysgai'r Gymraeg yng ngogledd Cymru (Andrews 2011, Baker et al. 2011). Dengys yr astudiaethau hyn fod 92.3% o'r cychwynwyr a holwyd yn disgwyl gallu 'ynganu

geiriau Cymraeg' yn 'dda iawn' neu'n 'weddol dda' erbyn diwedd eu cwrs (Andrews 2011: t. 48, Baker et al. 2011: tt. 51–3). Mae un arall o ganfyddiadau Andrews (2011: t. 52), sef bod 'ynganu' yn un o'r prif anawsterau a wynebai dysgwyr wrth iddynt ddysgu Cymraeg, gyda 55.5% yn nodi ei fod yn 'anodd' neu'n 'anodd iawn', yn cadarnhau bod dirfawr angen i'r sector ddefnyddio'r dulliau mwyaf effeithiol posibl ar gyfer gwella ynganiad dysgwyr. Yng ngoleuni'r disgygliadau uchel hyn, gellir barnu bod angen i'r sector CiO ystyried cynnydd yn ynganiad dysgwyr fel un o'u blaenoriaethau o safbwynt deilliannau dysgu. Diddorol nodi yn y cyswllt hwn fod cwricwlwm cenedlaethol newydd y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol (2017^a) yn ystyried ynganu a goslefu yn elfennau allweddol o safbwynt cyraeddiadau dysgwyr a nodau cyrsiau'r dyfodol.

Er gwaethaf gwaith ymchwil blaenorol ar safbwyntiau dysgwyr ar eu profiadau, prin iawn yw astudiaethau o ymagweddau tiwtoriaid tuag at anawsterau dysgwyr y Gymraeg. Bydd yr erthygl hon, felly, yn canolbwyntio ar ganfyddiadau tiwtoriaid profiadol o heriau ynganu dysgwyr o wahanol gefndiroedd ieithyddol, o bwysigrwydd addysgu ynganu fel elfen greiddiol o ddysgu iaith, ac o berthynas yr heriau hyn â phrofiadau o gyfathrebu yn y gymdeithas. Gan hynny, bydd y syniadau a wyntyllir gan y tiwtoriaid yn sail i gasgliadau ac argymhellion yr erthygl hon.

Rhoddir amlinelliad o'r cysyniadau allweddol ym maes Caffael Ail Iaith yn adran 2, gan gynnig crynodeb o astudiaethau blaenorol perthnasol (gan gynnwys yr ychydig astudiaethau a wnaed ar leferydd dysgwyr y Gymraeg). Eir ati wedyn yn adran 3 i grynhoi methodoleg yr astudiaeth hon, cyn mynd rhagddi yn adran 4 i gyflwyno a dehongli'r canlyniadau a gafwyd yn ôl y themâu canlynol:

- Ynganu fel problem yn y maes;
- Ynganu yn y dosbarth;
- Cyfathrebu yn y gymuned;
- Gwahaniaethau rhwng dysgwyr o Gymru a dysgwyr o wledydd eraill;
- Nodweddion ynganu sy'n achosi problemau.

Amlinellir casgliadau ac argymhellion yr astudiaeth hon yn adran 5, cyn cloi â chrynodeb o'r prif ganfyddiadau ymchwil yn adran 6.

2. Cysyniadau ac astudiaethau perthnasol

Ceir traddodiad hir o ddadansoddi iaith lafar ac iaith ysgrifenedig siaradwyr ail iaith y Saesneg ym maes Caffael Ail Iaith (gw., er enghraifft, Ortega 2009 am drosolwg o'r maes, a Flege 1995 am ymdriniaeth gyffredinol â lleferydd siaradwyr ail iaith). Canolbwyntia'r astudiaethau hyn ar amrywiaeth o agweddau ieithyddol gwahanol, gan gynnwys ffonoleg, geirfa, gramadeg (morffoleg a chystrawen), a phragmateg iaith (Ortega 2009: t. 111) a chydabyddir y gall iaith gyntaf dysgwyr ddylanwadu ar eu defnydd o'r elfennau hyn yn eu hail iaith. Trosglwyddo (*transfer*) yw'r term a ddefnyddir er mwyn disgrifio seiniau neu

nodweddion ieithyddol eraill yr iaith gyntaf sy'n ymddangos yn yr ail iaith. Gall trosglwyddo fod yn bositif (*positive transfer*), h.y. pan fydd trosglwyddo sain neu nodwedd o'r iaith gyntaf yn helpu'r siaradwr i gaffael yr ail iaith, neu yn negyddol (*negative transfer*), h.y. pan fydd trosglwyddo sain neu reol yn rhwystro'r siaradwr ail iaith rhag cynhyrchu nodwedd benodol fel siaradwr brodorol (Ellis 2008: tt. 349–50). Er hyn, nid dylanwadau rhyngieithyddol yn unig sy'n esbonio datblygiad ieithyddol siaradwyr ail iaith. Gall anawsterau godi yn lleferydd dysgwyr gan mai proses ddatblygiadol yw caffael iaith (gweler, er enghraifft, Meisel et al. 1981). Fel y dywed Ortega (2009: t. 51), 'many errors that at first blush might be attributed to the influence of the mother tongue can be, in fact, unrelated to the L1 and instead reflect developmental universal processes that have been attested in the acquisition of human language in general'.

Cyfeiria rhyngiaith (*interlanguage*) at system gyfathrebol dysgwyr (Selinker 1972) a disgwylir iddi newid dros amser wrth i ddysgwyr symud tuag at feistrolaeth lawn o'r iaith darged. Disgrifia'r term 'ffosileiddio' (*fossilisation*) anallu parhaol rhai dysgwyr i feistrolia nodweddion penodol yn yr ail iaith. Yn ôl Han (2004: t. 4):

[fossilisation describes] permanent lack of mastery of a target language (TL) despite continuous exposure to the TL input, adequate motivation to improve, and sufficient opportunity for practice.

Gwahaniaetha Mougeon et al. (2004) rhwng dau fath o amrywio yn lleferydd siaradwyr ail iaith. Mae amrywio Teip 1 ar y naill law yn disgrifio nodweddion a gynhyrchir o ganlyniad i'r broses o gaffael ail iaith. Ar y llaw arall, mae amrywio Teip 2 yn disgrifio nodweddion a gynhyrchir sydd hefyd yn amrywio yn lleferydd siaradwyr brodorol (gw. hefyd drafodaeth bellach gan Durham 2014: tt. 16–17). Tanlinella hyn yn glir fod lleferydd siaradwyr ail iaith a siaradwyr brodorol yn amrywio fel ei gilydd.

Prin iawn yw'r astudiaethau o leferydd dysgwyr y Gymraeg. Cyflawnwyd astudiaeth fanwl o Gymraeg llafar 17 o ddysgwyr CiO, lle y rhestr Brake (2012: tt. 35–36) nifer o anawsterau cyffredin, gan gynnwys nodweddion uwchsegmentaidd (e.e. yr acen bwys ar y sillaf anghywir) a rhai segmentaidd (e.e. cynhyrchu'r ffrwydrolen felar ddi-lais [k] <c> yn lle'r ffrithiolen yflar ddi-lais [χ] <ch> neu'r ffrithiolen ochrol ddi-lais [ʃ] <ll>).

Mewn astudiaeth o gaffaeliad ffonolegol ymhlith saith dysgwr ar gwrs Sylfaen, defnyddiodd Pearce (2015) ddulliau meintiol er mwyn gweld i ba raddau yr oedd dysgwyr Cymraeg yn caffael y ffrithiolen yflar ddi-lais [χ] <ch>, y ffrithiolen ochrol ddi-lais [ʃ] <ll>, a'r ôl-ddodiad berfenwol [jɔ] <io>. Darganfu fod tuedd i'r dysgwyr Sylfaen gynhyrchu'r seiniau targed gan amlaf, ond bod amrywio i'w weld yng nghanrannau'r cynyrchiadau targed rhwng dysgwyr unigol a'i gilydd. Yn ogystal â hyn, tueddai'r dysgwyr i gynhyrchu canrannau uwch o gynyrchiadau targed wrth ddarllen rhestr o eiriau nag wrth siarad yn rhydd. Pwysleisia'r astudiaeth hon, felly, yr angen i ystyried effaith y sefyllfa ar gynhyrchiant lleferydd dysgwyr a'r gwahaniaethau a all fodoli rhwng unigolion a'i gilydd.

Cymharodd Creamer (2016) leferydd dysgwyr Cymraeg y cwrs Sylfaen ag eiddo rhai'r cwrs Uwch drwy ofyn i siaradwyr brodorol wrando ar gyfres o glipiau ac arfarnu i ba raddau

y credent fod y siaradwr yn ‘frodorol’ ac yn ‘ddealladwy’ (cymharer, er enghraifft, â Munro a Derwing 1999). Cynhwysai’r prawf glipliau o siaradwyr iaith gyntaf a dysgwyr Cymraeg i Oedolion y ddwy lefel yn ynganu’r un geiriau. Yn ei dadansoddiadau o eiriau a gynhwysai’r ffrithiolen yflar ddi-lais [χ] <ch> a’r ffrithiolen ochrol ddi-lais [ʧ] <ll>, dangosodd y canlyniadau fod tuedd gyffredinol i wrandawyr wahaniaethu rhwng siaradwyr brodorol a dysgwyr o safbwynt y ddau faen prawf, h.y. ystyrid bod siaradwyr brodorol yn swnio’n fwy dealladwy ac yn fwy brodorol. Er hynny, nid oedd gwahaniaeth clir rhwng yr ymatebion a gafwyd i ddysgwyr Sylfaen a’r rhai Uwch, sy’n awgrymu’n gryf nad yw pob anhawster ynganu yn diflannu gyda phrofiad.

Rhoi ystyriaeth i ddylanwad ffactorau ieithyddol ac all-ieithyddol ar gaffaeliad dysgwyr o’r ffrithiolen ochrol ddi-lais [ʧ] <ll> a wnaeth Cooper (2017). Edrychodd ar effaith safle’r sain yn y gair ar y modd y cynhyrchwyd y targed [ʧ] <ll>, yn ogystal ag effeithiau ffactorau cymdeithasol megis rhesymau’r dysgwyr dros ddysgu’r Gymraeg (personol, economaidd, neu’r ddau gymhelliant hyn), eu hoedran yn dysgu’r iaith, a nifer y blynyddoedd y buasai’r dysgwyr yn dysgu’r Gymraeg. Cynhyrchwyd canrannau uwch o gynyrchiadau targed pan oedd [ʧ] <ll> yn ymddangos ar ddechrau gair nag ar ddiwedd gair, pan oedd y dysgwyr yn dysgu’r Gymraeg am resymau personol ac economaidd, a phan oeddent wedi dechrau dysgu’r Gymraeg cyn iddynt gyrraedd eu 30 mlwydd oed. Yn yr un modd ag y gwelwyd yn astudiaeth Creamer (2016) uchod, nid oedd nifer y blynyddoedd y buesid yn dysgu’r Gymraeg yn effeithio ar y canlyniadau.

Mae’r astudiaethau uchod yn taflu goleuni gwerthfawr ar natur ynganiad dysgwyr mewn gwahanol gyd-destunau, ac yn sicr, gall fod goblygiadau pwysig i’w canfyddiadau o safbwynt llywio pedagogeg (gw. trafodaeth gan Derwing a Munro 2005). Ymhellach, nodwyd ar ddechrau’r ganrif hon gan Hughes (2003: t. 51) fod ‘[...] consensws ymhlith [...] addysgwyr fod acen ac ynganiad [...] dysgwyr yn ffactor sylweddol yn agwedd negyddol y Cymry Cymraeg tuag atynt’, ac mai ‘[...] prin iawn yw’r sylw a roddir i ynganu a goslef yn y cyrsiau’. Fodd bynnag, nid yw’n glir sut y mae tiwtoriaid heddiw yn canfod anawsterau ynganu dysgwyr y Gymraeg a pha anghenion sydd gan y tiwtoriaid hyn er mwyn dysgu ynganu’n fwy effeithiol.

Dengys gwaith ymchwil blaenorol ar safbwyntiau dysgwyr a thiwtoriaid y Saesneg fod tuedd gan diwtoriaid i ffafrio modelau ynganu brodorol (h.y. hyfforddi dysgwyr i ynganu Saesneg fel y’i hyngenir gan siaradwyr brodorol) ac i werthuso ynganiadau anffrodorol yn negyddol (e.e. Timmis 2002; McKay 2003; Sifakis a Sougari 2005; Coskun 2011). Yn yr un modd, canfu Hughes (2003: t. 55) ymagweddau tebyg ymhlith rhai tiwtoriaid y sector CiO, gydag un tiwtor profiadol o’r farn ‘[...] y dylid anelu i gael y dysgwyr i swnio mor debyg ag sydd bosibl i Gymry Cymraeg mewn ardal Gymraeg, a hynny oherwydd agwedd y siaradwyr brodorol tuag at acenion “annerbyniol”’.

Er bod canfyddiadau o wahanol amrywiadau ar y Gymraeg yn drywydd ymchwil perthnasol (e.e. Robert 2009), canolbwyntir yma ar ganfyddiadau tiwtoriaid o anawsterau cyffredinol a wynebwr gan ddysgwyr, ac i ba raddau y mae’r anawsterau hyn yn effeithio ar gyfathrebu. Gan hynny, bwriedir i’r astudiaeth hon weithredu fel dolen gyswllt rhwng dadansoddiadau diweddar o ganfyddiadau anghenion dysgwyr (e.e. Andrews 2011, Baker

et al. 2011) ar y naill law a dadansoddiadau meintiol o leferydd dysgwyr (e.e. Brake 2012, Cooper 2017) ar y llaw arall.

3. Methodoleg

Fel y nodwyd eisoes, casglwyd y data sy'n sail i'r astudiaeth hon drwy ddefnyddio holiadur a thrwy gynnal grwpiau ffocws. Manylir isod ar y modd y rhoddwyd y ddau ddull hyn ar waith, gan fanylu hefyd ar y samplau a gafwyd ym mhob achos.

3.1 Yr Holiadur

Yn y lle cyntaf, crëwyd holiadur ar-lein (Bristol Online Surveys) ar gyfer casglu data meintiol, a chafwyd ymatebion iddo rhwng mis Ebrill a mis Mehefin 2013. Penderfynwyd gofyn i diwtoriaid a oedd â phrofiadau o ddysgu ar amrywiaeth o gyrsiau lenwi'r holiadur, a chysylltwyd â hwy drwy'r cyfarwyddwyr yn y chwe chanolfan CiO.¹

Fel y gwelir yn yr holiadur (<http://www.gwerddon.cymru/en/media/main/gwerddon/rhifynnau/erthyglau/Gwerddon27_e3_Atodiad_Holiadur.pdf>), casglwyd data ar gefndir y tiwtoriaid yn ogystal â gwybodaeth am eu profiad o weithio ym maes CiO. Archwiliodd yr holiadur hefyd agweddau'r tiwtoriaid tuag at:

- Anawsterau sy'n codi ymhlith dysgwyr;
- Y rhesymau dros anawsterau ynganu;
- Y problemau a all godi yn y gymuned oherwydd anawsterau ynganu.

Sail y data meintiol hwn oedd cyfres o gwestiynau caeedig a datganiadau a gyflwynwyd ar ffurf graddfa *Likert* bum pwynt (Likert 1932). Rhoddwyd hefyd gyfle i ymatebwyr roi sylwadau pellach mewn cwestiynau agored.

Atebwyd yr holiadur gan 59 tiwtor, sef 8.8% o'r tiwtoriaid a geid yng Nghymru ($n=670$) yn ôl Old Bell 3 (2011: tt. 64–5). Roedd y rhan fwyaf o diwtoriaid yn fenywod (Old Bell 3 2011: t. 65). Yn debyg, mae 76.3% ($n=45$) o'r sampl yn fenywod a 23.7% ($n=14$) yn ddynion.

Fel yr oedd y rhan fwyaf o diwtoriaid CiO (Old Bell 3 2011: t. 66), roedd y rhan fwyaf o'r sampl a lanwodd yr holiadur dros 50 mlwydd oed. Roedd 33.9% rhwng 20 a 49 mlwydd oed ($n=20$), ac roedd 59.3% dros 50 mlwydd oed ($n=35$). Ni nododd 6.8% o'r sampl eu hoedrannau ($n=4$).

Ceid chwe chanolfan CiO (Old Bell 3 2011: t. 3) yn darparu cyrsiau yng Nghymru. Dangosir y sampl a gafwyd yn y tabl isod, ynghyd â chanrannau o'r sampl cyfan a ddaeth o bob canolfan:

¹ Ers i waith maes yr astudiaeth hon gael ei gyflawni, sefydlwyd y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol a arweiniodd at ddileu'r chwe chanolfan hyn, gan greu un ar ddeg darparwr yn eu lle (gw. rhestr o'r darparwyr newydd hyn gan y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol 2017^b).

Canolfan	<i>n</i>	%
De-orllewin	13	22.0
Gogledd	12	20.3
Gwent	11	18.6
Caerdydd	9	15.3
Morgannwg	7	11.9
Canolbarth	7	11.9

Tabl 1: Nifer a chanran y cyfranogwyr o'r chwe chanolfan CiO.

Roedd 67.8% ($n=40$) o'r sampl yn gweithio yn llawn amser a 32.2% ($n=19$) yn rhan amser.

Roedd gan y rhan helaethaf o'r sampl gymhwyster yn y Gymraeg (nid atebwyd y cwestiwn hwn gan un tiwtor). Roedd gan dros hanner y sampl (54.2%; $n=32$) radd yn y Gymraeg ac roedd cryn dipyn ohonynt (16.9%, $n=10$) wedi cwblhau astudiaethau ôl-raddedig yn y Gymraeg. Roedd gan 20.3% ($n=12$) o'r sampl gymwysterau Safon Uwch neu TGAU mewn Cymraeg Iaith Gyntaf ac roedd gan 6.7% ($n=4$) gymhwyster CiO (Uwch neu Hyfedredd).

Honnir gan Old Bell (2011: t. 66) fod 22% o diwtoriaid heb gymhwyster dysgu. Roedd 15.3% ($n=9$) o'r sampl heb gymhwyster dysgu ac roedd 6.8% ($n=4$) wedi cwblhau'r cymhwyster CiO. Roedd gan y rhan fwyaf o diwtoriaid naill ai gymhwyster TAR (45.8%; $n=27$) neu fwy nag un cymhwyster dysgu (32.2%; $n=19$).

Dangosir y blynyddoedd o brofiad a oedd gan y tiwtoriaid yn y tabl isod:

Blynyddoedd	<i>n</i>	%
0 – 9	17	28.8
10 – 19	22	37.3
20 – 29	13	22.0
30+	7	11.9

Tabl 2: Nifer y blynyddoedd o brofiad gan diwtoriaid y sampl.

Ar sail cwestiynau a oedd yn ymwneud â'r iaith ar yr aelwyd a'r modd y bu i'r tiwtoriaid gaffael y Gymraeg, gellir nodi i 59.3% ($n=35$) ohonynt gaffael y Gymraeg gan eu rhieni, ac i 40.7% ($n=24$) ohonynt gaffael y Gymraeg fel ail iaith naill ai yn yr ysgol neu fel oedolion.

Nid oedd neb o gartrefi di-Gymraeg wedi caffael y Gymraeg drwy fynychu ysgol Gymraeg neu un ddwyieithog. Roedd y rhan fwyaf ohonynt (58.3%; 14/24) wedi caffael y Gymraeg fel oedolion naill ai ar gyrsiau CiO (50%; 7/14) neu ar gyrsiau prifysgol (35.7%; 5/14), neu'n annibynnol (14.3%, 2/14). Dechreuodd 16.9% ($n=10$) o'r sampl ddysgu'r Gymraeg mewn ysgolion cyfrwng Saesneg. Roedd pob tiwtor yn honni bod ganddynt sgiliau cyfathrebu o safon uchel yn y Gymraeg.

3.2 Y Grwpiau Ffocws: Y Cyfranogwyr

Ar gyfer casglu data mwy ansoddol ei natur, cynhaliwyd dau grŵp ffocws gyda thiworiaid profiadol llawn amser, lle y trafodwyd rhai o ganlyniadau'r holiadur mewn manylder. Cynhaliwyd y grwpiau ffocws yng Nghaerdydd ym mis Medi 2013, ac ym Mhlas Tan-y-bwlch, Maentwrog, Gwynedd, ym mis Hydref 2013, a gwahoddwyd samplau dethol o diwtoriaid profiadol iddynt drwy ddilyn argymhellion cyfarwyddwyr y canolfannau CiO. Daeth pedwar tiwtor o ganolfannau Morgannwg a Chaerdydd i'r grŵp ffocws yng Nghaerdydd. Yng ngrŵp ffocws Maentwrog, cafwyd ynghyd chwe thiwtor, dau o ganolfan y canolbarth a phedwar o ganolfan y gogledd. Llwyddwyd, felly, i gasglu gwybodaeth ynghylch safbwyntiau tiwtoriaid a oedd o wahanol rannau o Gymru, ac a weithiai i wahanol ganolfannau.

Amcan pennaf y dadansoddiad ansoddol isod yw taflu goleuni pellach ar y dadansoddiadau meintiol, h.y. canlyniadau'r holiadur. Yn yr adran nesaf felly, cyfyngir yr ystod eang o bynciau a drafodwyd yn y grwpiau ffocws i themâu sydd hefyd yn berthnasol i'r data meintiol a gasglwyd.

4. Canlyniadau

Gosodwyd y rhan fwyaf o gwestiynau'r holiadur ar ffurf graddfa *Likert* bum pwynt (Likert 1932). Gofynnwyd i diwtoriaid ddewis pwynt ar y raddfa yn ôl eu barn (1 = anghytuno'n gryf; 2 = anghytuno; 3 = niwtral; 4 = cytuno; 5 = cytuno'n gryf). Yn yr isadrannau canlynol, cyflwynir yn y lle cyntaf yr ymatebion a gafwyd i gwestiynau'r holiadur, gan fynd ati wedyn ym mhob achos i dynnu ar dystiolaeth fwy ansoddol y grwpiau ffocws sydd fel rheol (ond nid yn ddieithriad) yn atgyfnerthu'r canlyniadau meintiol a gafwyd.

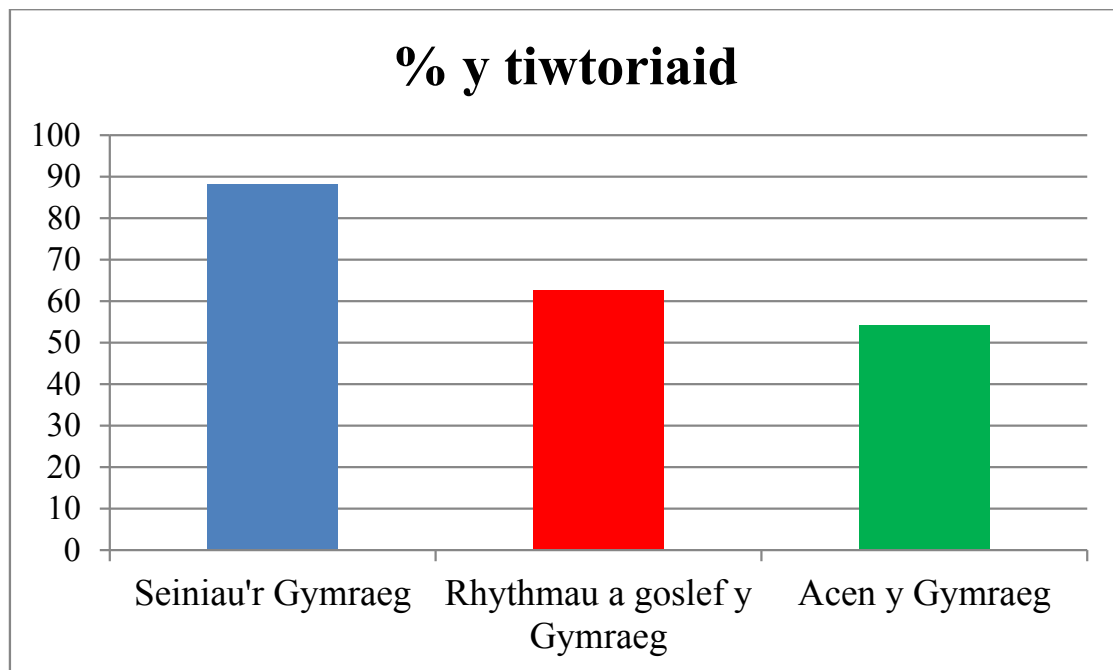
4.1 Anawsterau ynganu

Ymddengys fod y tiwtoriaid a holwyd, ar y cyfan, yn cydnabod bod anawsterau ynganu yn gyffredin ymhlith dysgwyr y Gymraeg. Fel y gwelir yn Ffigur 1, mae'r tiwtoriaid, ar y cyfan, yn gytûn â'i gilydd fod rhai seiniau yn peri heriau i ddysgwyr, tra'u bod yn fwy rhanedig (ac efallai'n fwy ansicr) ynghylch yr elfennau eraill:²

- Mae 88.1% (52/59) yn cytuno (h.y. wedi dewis pedwar neu bump ar raddfa *Likert*) bod cynhyrchu rhai seiniau yn heriol i ddysgwyr (canolrif/modd = 4).
- Mae 62.7% (37/59) yn cytuno bod rhythmau a goslef y Gymraeg yn heriol i ddysgwyr (canolrif/modd = 4).
- Mae 54.2% (32/59) yn cytuno bod acen y Gymraeg yn heriol i ddysgwyr (canolrif/modd = 4).

² Er bod canran uwch o diwtoriaid yn cytuno bod seiniau'r Gymraeg yn heriol i ddysgwyr, noder nad yw hynny'n gyfystyr â dweud bod y rhan fwyaf o diwtoriaid o'r farn fod seiniau'r Gymraeg yn fwy heriol na'r elfennau ynganu eraill.

Ffigur 1: Canran y tiwtoriaid sy'n cytuno bod seiniau'r Gymraeg, ei rhythmau a'i goslef, a'i hacen yn heriol i ddysgwyr.

O holi tiwtoriaid ymbellach yn y grwpiau ffocws ynglŷn â'r gwahanol elfennau ynganu hyn, daeth yn amlwg nad oeddynt yn ystyried bod seiniau'r Gymraeg yn fwy heriol na'r elfennau ynganu eraill. Pwysleisiodd un tiwtor, er hynny, fod seiniau yn tueddu i gael llawer mwy o sylw na'r elfennau eraill yn y dosbarth. Daeth yn amlwg yn y grwpiau ffocws hefyd nad oedd consensws rhwng y tiwtoriaid o ran yr hyn a olygir ganddynt wrth 'acen'. Mynnai rhai mai cyfeirio at 'rythmau a goslef' yn unig a wnâi 'acen', ond mynegodd tiwtoriaid eraill eu barn fod defnydd o nodweddion ffonolegol neilltuol, e.e. defnydd o '-a' yn hytrach na seiniau orgraffyddol yn y sillaf olaf ddiacen mewn ffurfiau fel 'capal' a 'petha' yn y gogledd-orllewin (Thomas a Thomas 1989: tt. 40–2), hefyd yn rhan bwysig o acen. Sylwyd hefyd fod ambell diwtor yn gwahaniaethu rhwng 'ynganiad' ac 'acen', ac yn defnyddio'r term cyntaf i gyfeirio at seiniau a nodweddion ffonolegol siaradwyr, tra bônt yn defnyddio'r ail i olygu rhythmau a goslef.³

Yn ogystal â'r elfennau uchod, roedd hi'n amlwg fod consensws ymhlith y tiwtoriaid fod yr agweddau canlynol hefyd yn gyffredinol heriol:

- Mae 67.8% (40/59) o'r tiwtoriaid hefyd yn cytuno bod defnyddio nodweddion tafodieithol yn heriol i ddysgwyr (canolrif/modd = 4).

³ Gellir nodi bod y duedd hon i beidio ag ystyried 'acen' fel rhan o 'ynganiad' yn mynd yn groes i farn ieithyddion diweddar fod acen, nid yn unig yn cynnwys rhythmau, goslef a'r pwyslais a roddir ar eiriau, ond hefyd elfennau segmentaidd, h.y. seiniau (gw., er enghraifft, Chambers a Trudgill 1998: t. 5).

- Mae 72.9% (43/59) yn cytuno bod siarad heb oedi yn heriol i ddysgwyr (canolrif = 4; modd = 5).
- Mae 74.6% (44/59) yn cytuno bod acen yr iaith gyntaf yn dylanwadu'n gryf ar acen Gymraeg dysgwyr (canolrif/modd = 4).

Daeth i'r amlwg hefyd nad yw'r rhan fwyaf o diwtoriaid CiO yn credu bod anawsterau ynganu o angenrheidrwydd yn lleihau gyda phrofiad:

- Mae'r tiwtoriaid yn tueddu i anghytuno â'r gosodiadau fod anawsterau ynganu'n diflannu cyn i ddysgwyr symud i'r cwrs Sylfaen (canolrif/modd = 2) neu rhwng y lefelau Sylfaen a Chanolradd (canolrif/modd = 2).
- 13.8% (8/58) yn unig sy'n cytuno bod anawsterau ynganu'n diflannu cyn y cwrs Sylfaen, tra bo 22.8% (13/57) yn credu bod anawsterau'n diflannu rhwng y lefelau Sylfaen a Chanolradd.
- Mae'r tiwtoriaid hefyd yn tueddu i anghytuno â'r gosodiad fod anawsterau ynganu'n diflannu cyn i ddysgwyr gyrraedd y lefel Uwch (modd = 2, canolrif = 3). 28.1% (16/57) sy'n tybio bod anawsterau'n diflannu cyn iddynt gyrraedd y lefel Uwch.
- Mae'r tiwtoriaid yn rhanedig yn eu hymateb i'r gosodiad fod anawsterau ynganu'n diflannu cyn i ddysgwyr gyrraedd lefel Hyfedredd (modd = 4; canolrif = 3). 47.3% (16/57) sy'n cytuno bod anawsterau'n diflannu cyn iddynt gyrraedd y lefel hon.

O safbwynt pwysigrwydd ynganu a goslefu i gyfathrebu'n effeithiol yn y gymuned (cymharer â Hughes 2003), mae'n amlwg fod y rhan fwyaf o'r tiwtoriaid yn cytuno bod yr elfennau hyn yn allweddol:

- Mae 60.3% (35/58) yn cytuno y gall cyfathrebu rhwng dysgwyr a siaradwyr rhugl fod yn heriol pan gaiff dysgwyr drafferth i ynganu rhai seiniau (canolrif/modd = 4).
- Mae 63.8% (37/58) yn cytuno y gall cyfathrebu rhwng dysgwyr a siaradwyr rhugl fod yn heriol pan fo rhythmau a goslef dysgwyr yn peri trafferthion iddynt (canolrif/modd = 4).

Yn y grwpiau ffocws, roedd y rhan fwyaf o'r tiwtoriaid a holwyd yn cytuno bod trafferthion i ynganu seiniau yn ogystal ag anawsterau â rhythmau a goslef yn effeithio ar allu dysgwyr i gyfathrebu'n effeithiol. Y farn gyffredin, felly, oedd bod modd i anawsterau ynganu beri problemau i ddysgwyr yn y gymuned. Tybiai rhai tiwtoriaid, er hynny, nad yw ynganu yn faes mwy problemus nag unrhyw agwedd arall ar ddysgu Cymraeg, ac mai gwell fyddai ganddynt ei ystyried fel 'maes pwysig i'w daclo' yn hytrach na phroblem enfawr.

4.2 Ynganu yn y dosbarth

Cynhwysai'r holiadur hefyd gwestiynau ar ddysgu ynganu yn y dosbarth. Yn ôl y canlyniadau hyn, ymddengys fod dros hanner y tiwtoriaid o'r farn na roddir digon o sylw i'r elfen hon mewn gwersi CiO ac y byddai'r rhan fwyaf yn hyderus wrth roi sylw i ynganiad yn y dosbarth:

- Mae 57.6% (34/59; canolrif/modd = 4) yn credu bod angen neilltuo rhagor o amser ar gyfer dysgu ynganu yn y dosbarth.
- Mae 88.1% (52/59) yn anghytuno neu'n anghytuno'n gryf nad ydynt yn ddigon hyderus i'w ddysgu.

O holi tiwtoriaid ymhellach yn y grwpiau ffocws, daeth i'r amlwg mai safbwynt nifer o diwtoriaid (o wahanol ganolfannau) yw bod y sylw a gaiff ynganu yn y maes yn annigonol, a bod dysgwyr yn wynebu anawsterau oherwydd hyn. Cyfeiriodd un tiwtor, er enghraifft, at duedd y cwrs Mynediad i roi sylw i ynganu yn yr uned gyntaf, gan anghofio'r wedd honno wedi hynny. Awgrymodd y tiwtor hwn mai 'plethu ymarferion ynganu drwy gydol y cwrs yn hytrach na'i gyfyngu i un uned' y dylid bod yn ei wneud, ond bod angen mwy o arweiniad ar diwtoriaid dibrofiad gyda hyn. Nododd sawl tiwtor arall fod angen cyplysu gwaith gwranddo ag ymarferion ynganu yn rheolaidd, ond yn ôl un tiwtor, 'ryw deirgwaith y flwyddyn' yn unig y gwneir hyn. Dywedodd tiwtor arall mai amcan y sector ar hyn o bryd yw 'gwau yr elfen ynganu i mewn gyda'r eirfa', ond mai'r hyn sy'n digwydd mewn gwirionedd yw bod tiwtoriaid yn methu mynd dros yr eirfa oherwydd prinder amser. Barnodd un tiwtor mai canlyniad y diffyg sylw a roddir i ynganu yw bod camynganiadau yn ffosileiddio yn iaith y dysgwyr.

Mae'n drawiadol fod canran dra uchel o'r tiwtoriaid a lanwodd yr holiadur yn anghytuno â'r gosodiad nad ydynt yn ddigon hyderus i ddysgu ynganu. Yn ddiddorol ddigon, cafwyd argraff wahanol iawn o'r sefyllfa yn y grwpiau ffocws wrth i diwtoriaid o ganolfannau gwahanol fynegi ansicrwydd ynghylch eu gallu i gynnig arweiniad effeithiol i ddysgwyr o safbwynt eu hynganiad. Cyfaddefodd un tiwtor tra phrofiadol, er enghraifft, nad oedd yn 'deall sut i helpu pobl [i wella eu hynganiad]', a bod hynny'n 'wendid enfawr' yn ei gallu fel tiwtor yn ei barn hi (er nad yw'n credu ei bod yn wahanol i diwtoriaid eraill yn y maes). Priodol yw dyfynnu un o'i phryderon:

Dw-i ddim yn deall y geg, dw-i'n gallu dweud y sain, ond dw-i'n ei ffindio hi'n anodd iawn i ddadansoddi beth sy'n digwydd yn 'y ngheg i a throsglwyddo hynny i bobl eraill. Does dim canllawiau [yn cael eu cynnig].

Rhydd yr unigolyn hwn, felly, yr argraff nad yw pob tiwtor yn hyderus wrth ddysgu ynganu mewn modd arbenigol, a bod prinder canllawiau yn ddiffyg yn y maes. Fodd bynnag, nododd tiwtor arall ei fod yn deall y geg yn dda yn sgil ei brofiad yn astudio Ieithyddiaeth, ond na

wyddai sut i drosglwyddo'r wybodaeth seinegol a oedd ganddo yn ymarferol yn y dosbarth. Mae'n amlwg, felly, nad yw hyfforddiant seinegol yn ddigon ynddo'i hun i ddysgu ynganu'n llwyddiannus.

Nododd un tiwtor profiadol mai dwywaith mewn ugain mlynedd y derbyniodd hyfforddiant ym maes ynganu, ac yr hoffai gael rhagor. Gellir cyfeirio hefyd at safbwynt tiwtor arall a gafodd ei hyfforddi yn wreiddiol i beidio ag ymyrryd yn ormodol â chamynganu, ond yn hytrach i ailadrodd ffurf wallus â'r ynganiad cywir. Mae'r tiwtor hwn bellach yn amau effeithiolrwydd y dull hwn, ac yn barnu nad yw'n gweithio gyda dysgwyr nad ydynt 'yn clywed eu camgymeriadau eu hunain'. Gellir casglu, felly, fod cryn ansicrwydd ymhlith tiwtoriaid o ran y modd mwyaf effeithiol o ddysgu ynganu. Er bod y canfyddiad hwn yn groes i un o ganlyniadau'r holiadur, ymddengys fod grwpiau ffocws yn ddull mwy effeithiol o gymell tiwtoriaid i fanylu ar eu pryderon tra'u bod yn llai tebygol o gydnabod diffyg hyder wrth ymateb i osodiad mewn holiadur.

Gan fod drilio yn ddull a ddefnyddir yn dra chyffredin yn y sector CiO (Hughes 2003: t. 16), gofynnwyd yn yr holiadur i diwtoriaid werthuso effeithiolrwydd y dechneg hon o wella ynganiad dysgwyr. Ar y cyfan, maent yn gefnogol o ddrilio fel dull o ddysgu ynganu:

- Mae 84.7% (50/59) yn credu bod drilio'n addas ar gyfer gwella ynganiad dysgwyr o seiniau unigol (canolrif/modd= 5).
- Mae 79.7% (47/59) yn cytuno bod drilio'n addas ar gyfer gwella rhythmau a goslef dysgwyr (canolrif = 4; modd = 5) tra bo 71.2% (42/59) yn credu bod y dechneg hon yn addas ar gyfer gwella acen dysgwyr (canolrif = 4; modd = 5).

Ategwyd yr agweddau cadarnhaol hyn tuag at ddrilio yn y grwpiau ffocws hefyd. O gwestiynu'r tiwtoriaid ynghylch y perygl mai dysgu rhythmau annaturiol ac artiffisial i ddysgwyr y mae drilio, dadleuodd sawl tiwtor nad yw 'drilio effeithiol' yn arwain at hynny. Cyfeiriodd rhai tiwtoriaid, er enghraifft, at 'ddrilio cudd', lle y'i gwneir drwy gyfrwng tasg, ac at ddrilio ar ffurf deialog, lle yr honnir bod yr oslef 'yn codi yn naturiol'. Er hyn, awgrymodd ambell diwtor nad oedd drilio yn ddelfrydol ar gyfer pob dysgwr, gan nodi bod y rhai sy'n cael trafferthion i ynganu yn tueddu i gadw'n dawel, neu i beidio â gorffen brawddegau. Mynegodd tiwtor arall ei barn y byddai adnoddau ar-lein yn fwy effeithiol na 'drilio corws' gan mai gwaith unigol sy'n aml yn arwain at wella ynganiad.⁴

Mae'n amlwg hefyd fod y rhan fwyaf o diwtoriaid yn anghytuno nad oes raid treulio gormod o amser ar ynganu yn y dosbarth. Gellir dehongli oddi wrth y canlyniadau isod mai'r farn gyffredinol ymhlith tiwtoriaid yw bod modd i wersi ar ynganu fod yn fanteisiol

⁴ Y math o dechnoleg yr oedd gan y tiwtor hwn dan sylw oedd 'Streaming Speech'; meddalwedd gyfrifiadurol lle y disgwylir i ddysgwyr ddewis model, a'i (h)efelychu yn llefaru (gw. Chun 2005). Ar gyfer pob sain, rhoddir marc (canran) yn dangos pa mor agos at y targed (h.y. ynganiad y model) y mae'r dysgwr. Am fanylion ynghylch meddalwedd debyg, gw. <<https://www.rosettastone.com/speech-recognition>> [Cyrchwyd: 7 Gorffennaf 2017].

i ddysgwyr, nid yn unig er mwyn iddynt ddod yn fwyfwy dealladwy, ond hefyd ar gyfer lleihau'r ymyrraeth sy'n tarddu o'u hiaith gyntaf:

- Mae 67.8% (40/59) yn anghytuno â'r gosodiad nad oes raid treulio gormod o amser ar ynganu yn y dosbarth gan mai deall y dysgwr sy'n bwysig yn y pen draw (canolrif/modd = 2).
- Mae 66.1% (39/59) yn anghytuno â'r gosodiad nad oes raid treulio gormod o amser ar ynganu yn y dosbarth gan na fydd dylanwad yr iaith gyntaf byth yn diflannu fel rheol (modd = 1; canolrif = 2).

Cadarnhawyd yr awgrymiadau hyn ymhellach yn y grwpiau ffocws. Nododd un tiwtor, er enghraifft, ei chred fod ynganiad rhai dysgwyr yn gwella gydag amser, ond bod cynnydd dysgwyr yn amrywio'n fawr, ac yn ddibynnol i raddau ar eu gallu naturiol i ddynwared.

4.3 Cyfathrebu yn y gymuned

Gofynnwyd i'r tiwtoriaid a lanwodd yr holiadur ystyried profiadau dysgwyr CiO yn y gymuned. Yn gyffredinol, roedd y tiwtoriaid o'r farn nad oedd digon o gyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gymuned a theimlent y dylai dysgwyr gael mwy o gyfleoedd i dreulio amser gyda siaradwyr rhugl:

- Mae 71.2% (42/59) yn teimlo nad oes gan ddysgwyr ddigon o gyfleoedd i siarad yr iaith y tu allan i'r dosbarth (canolrif/modd = 4).
- Mewn modd tebyg, mae 86.4% (51/59) yn cytuno y dylai dysgwyr gael mwy o gyfleoedd i dreulio amser gyda siaradwyr brodorol yn y gymuned (canolrif/modd = 5).

Pwysleisiwyd y diffyg cyfleoedd hyn hefyd gan sawl tiwtor yn y grwpiau ffocws, yn enwedig gan rai sy'n gweithio yn y de-ddwyrain. Yr argraff a gâi un tiwtor profiadol oedd bod cymdeithasau Cymraeg y de-ddwyrain, sy'n denu nifer o 'bobl broffesiynol, ddosbarth canol', yn tueddu i drafod pynciau sy'n estron i ddysgwyr, e.e. cofiannau Cymraeg a chyfansoddiadau'r Eisteddfod, a bod dysgwyr o ganlyniad yn gadael y cymdeithasau hyn wedi un neu ddau ymweliad â hwy. Awgryma hyn, felly, nad diffyg dealltwriaeth o'r iaith yw'r unig broblem bosibl, ond bod modd i arferion a thraddodiadau diwylliannol sy'n anghyfarwydd i ddysgwyr eu troi yn erbyn rhai cymdeithasau Cymraeg. Nododd y tiwtor hwn hefyd y gwyddai am ddysgwyr ifainc a oedd yn awyddus i ymarfer eu Cymraeg, ond mai cymdeithasau o bensynwyr oedd yr unig rai Cymraeg yn eu hardaloedd, ac nad oedd y rhain felly yn apelio atynt. Cynigiodd un tiwtor mai un ateb rhannol fyddai cynnal cyrsiau preswyl a fyddai'n dod â Chymry Cymraeg a dysgwyr ynghyd yn rheolaidd.

Pwysleisia nifer o astudiaethau blaenorol fod tueddiad cryf i siaradwyr brodorol y Gymraeg droi i'r Saesneg wrth gyfathrebu â dysgwyr (e.e. Trosset 1986, Hughes 2003,

Pritchard Newcombe 2007). Cadarnhaodd ymatebion yr holiadur fod y tiwtoriaid o'r farn fod y broblem hon yn parhau'n gyffredin ond awgrymwyd hefyd mai problem arall yw bod y dysgwyr eu hunain yn troi i'r Saesneg:

- Mae 83.1% (49/59) yn credu bod siaradwyr iaith gyntaf sy'n troi i'r Saesneg yn broblem fawr (canolrif/modd = 5). 55.9% (33/59) sy'n 'cytuno'n gryf' â'r gosodiad hwn.
- Mae 69.5% (41/59) yn credu bod dysgwyr sy'n troi i'r Saesneg wrth siarad â siaradwyr iaith gyntaf yn broblem fawr (canolrif/modd = 4). 30.5% (18/59) sy'n 'cytuno'n gryf' â'r gosodiad hwn.

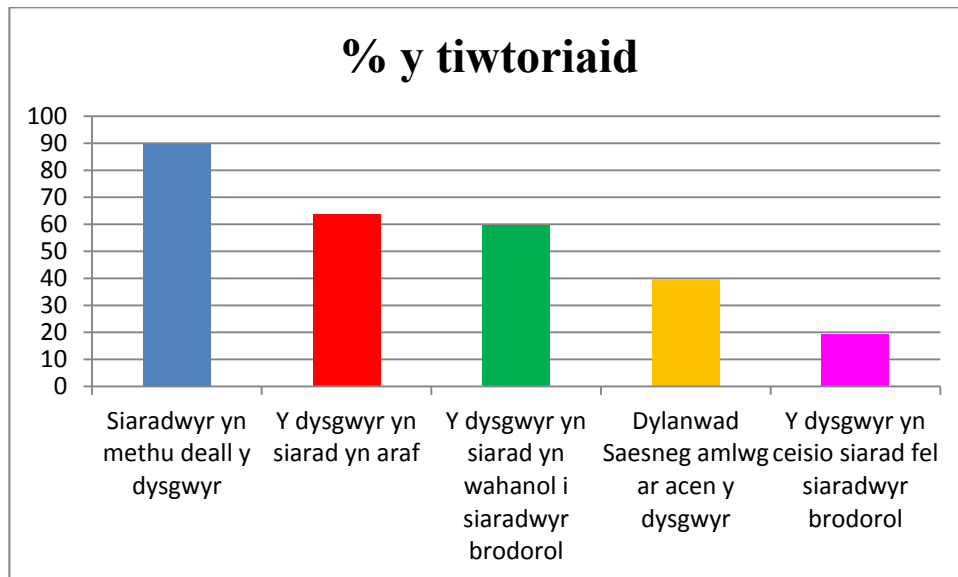
Pwynt arall a wnaed gan un tiwtor yn un o'r grwpiau ffocws oedd bod, yn ei thyb hi, 'gynifer o siaradwyr Cymraeg o hyd' nad ydynt yn adnabod yr un dysgwr. Awgryma hyn, felly, nad yw nifer o siaradwyr brodorol wedi arfer siarad â dysgwyr, ac y gallant fod yn ansicr o'r hyn y dylent ei wneud mewn sefyllfa o'r math hwn. Teimlad tiwtor arall oedd bod siaradwyr Cymraeg yn y de-ddwyrain yn fwy goddefgar o ddysgwyr nag mewn rhannau eraill o Gymru gan eu bod 'yn fwy ymwybodol o argyfwng y Gymraeg'.

Cynhwysai'r holiadur hefyd nifer o osodiadau a geisiai sefydlu beth, ym marn y tiwtoriaid, yw'r prif resymau dros anawsterau cyfathrebu rhwng dysgwyr a siaradwyr brodorol:

- Mae 63.8% (37/58) yn cytuno y gall cyfathrebu rhwng dysgwyr a siaradwyr iaith gyntaf fod yn heriol pan fydd dysgwyr yn siarad yn araf (canolrif/modd = 4).
- Mae 89.7% (52/58) yn cytuno y gall cyfathrebu rhwng dysgwyr a siaradwyr iaith gyntaf fod yn heriol pan fydd pobl yn methu deall y dysgwyr (canolrif/modd = 4).
- Mae 89.7% (52/58) yn credu bod nerfusrwydd dysgwyr wrth sgwrsio â siaradwyr iaith gyntaf yn broblem fawr (canolrif/modd = 4).
- Mae canran is o diwtoriaid, sef 43.9% (25/57), yn cytuno â'r gosodiad fod acen dysgwyr yn ei gwneud yn anodd iddynt gael eu derbyn gan siaradwyr iaith gyntaf (canolrif/modd = 3).
- Mae 39.7% (23/58) yn cytuno y gall cyfathrebu rhwng dysgwyr a siaradwyr iaith gyntaf fod yn heriol pan fydd dylanwad Saesneg amlwg ar acen y dysgwyr (modd = 2; canolrif = 3).
- Mae 59.6% (34/57) yn credu y gall cyfathrebu rhwng dysgwyr a siaradwyr iaith gyntaf fod yn heriol pan fydd dysgwyr yn siarad yn wahanol i'r siaradwyr iaith gyntaf (canolrif/modd = 4).
- Mae 54.4% (31/57) yn anghytuno y gall cyfathrebu rhwng dysgwyr a siaradwyr iaith gyntaf fod yn heriol pan fydd dysgwyr yn ceisio siarad fel siaradwyr Cymraeg brodorol (canolrif/modd = 2). Mae 19.3% (11/57) yn cytuno â hyn.

- Yn yr un modd, 37.3% (22/59) sy'n cytuno â'r honiad fod dysgwyr yn teimlo'n anghyfforddus wrth ddyngwared acen siaradwyr Cymraeg brodorol (modd = 2; canolrif = 3).
- Mae 55.2% (32/58) yn cytuno bod siaradwyr iaith gyntaf sy'n rhy ddiamynedd i siarad â dysgwyr yn broblem fawr (canolrif/modd = 4).
- Ceir cymysgedd o atebion ar gyfer yr honiad mai problem fawr yw bod siaradwyr iaith gyntaf yn defnyddio gormod o ffurfiau tafodieithol. Mae 48.3% (28/58) yn cytuno â'r gosodiad, tra bo 32.8% (19/58) yn niwtral.

Crynohir rhai o'r canlyniadau uchod yn Ffigur 2, a gwelir cryn amrywiaeth o sgorau o safbwynt cytundeb y tiwtoriaid â'r gwahanol osodiadau sy'n ceisio rhoi cyfrif am broblemau cyfathrebu rhwng dysgwyr a siaradwyr brodorol:

Ffigur 2: Canrannau'r tiwtoriaid a gytunodd y gall cyfathrebu rhwng dysgwyr a siaradwyr iaith gyntaf fod yn heriol oherwydd y rhesymau a nodir.

Gellir awgrymu yma, felly, fod tiwtoriaid yn ystyried bod mwy i gyfathrebu effeithiol na gallu i siarad yn ddealladwy (*intelligibility*), ond bod cyflymder llafar y dysgwyr (h.y. eu rhuglder; *fluency*), yn ogystal â'u gallu i swnio'n debyg i siaradwyr brodorol (h.y. *a native-like pronunciation*), hefyd yn hollbwysig ar gyfer cyfathrebu'n effeithiol yn y gymuned. Mae'n debygol, felly, fod rhai tiwtoriaid CiO yn disgwyl mwy na'r hyn a argymhellir gan rai arbenigwyr ym maes dysgu ail iaith oherwydd eu pwyslais ar efelychu patrymau ynganu siaradwyr iaith gyntaf. Cymerer, er enghraifft, yr argymhelliad hwn o eiddo Munro a Derwing (1999: t. 305):

[...] instruction should not focus on global accent reduction, but only on those aspects of the learner's speech that appear to interfere with listeners' understanding.

Dehongliad posibl arall, fodd bynnag, yw bod tiwtoriaid o'r farn fod anoddefgarwch tuag at Gymraeg dysgwyr yn gyffredin ymhlith siaradwyr brodorol, hyd yn oed pan fo'u Cymraeg yn ddealladwy.⁵

Teflir goleuni pellach ar y canfyddiadau hyn gan rai sylwadau a wnaed yn y grwpiau ffocws. Yn ôl un tiwtor, mae 'siaradwyr Cymraeg cyffredin' yn fwy tebygol o siarad â dysgwyr sy'n swnio'n debycach iddynt hwy. Nododd tiwtor arall ei bod yn bwysig i ddysgwyr 'fagu acen Gymreig', gan ychwanegu bod siaradwyr brodorol yn ymateb yn gadarnhaol i hynny. Yn ôl tiwtor arall, mae trwytho'r dysgwyr yn nodweddion ffonolegol eu hardaloedd, e.e. defnyddio '-a' yn hytrach na seiniau orgraffyddol yn y sillaf olaf ddiacen mewn ffurfiau fel 'capal' a 'petha' yn y gogledd-orllewin (Thomas a Thomas 1989: tt. 40–2), yn bwysig er mwyn iddynt gael eu derbyn gan siaradwyr Cymraeg brodorol.

Awgryma hyn oll, felly, fod sawl tiwtor o'r farn fod a wnelo ynganiad llwyddiannus â mwy na 'gallu i siarad yn ddealladwy', ond eu bod hefyd yn disgwyl i ddysgwyr ddatblygu acen Gymreig a fydd yn debyg i eiddo siaradwyr brodorol. Yn wir, yn ôl un tiwtor, nid yw'n 'afresymol disgwyl i ddysgwyr swnio fel Cymry Cymraeg'. Dylid pwysleisio, fodd bynnag, nad oedd pob tiwtor a holwyd yn rhannu'r un safbwynt. Barnodd un tiwtor, er enghraifft, fod 'acen' yn ymwneud â hunaniaeth unigolyn, a'i bod o'r herwydd yn ansicr a ddylai dysgwyr orfod '[c]olli eu hunaniaeth drwy ymdebygu i Gymry Cymraeg'. Er hynny, pwysleisiodd yr un tiwtor nad yw'n hawdd i ddysgwyr nad ydynt yn ynganu'n effeithiol 'gael eu derbyn' neu 'ffitio i mewn' i gymuned o siaradwyr Cymraeg. Gellir dod i gasgliad, felly, fod safbwyntiau tiwtoriaid yn amrywio o ran yr hyn a ddisgwylant oddi wrth ddysgwyr, ond ei bod yn gred gyffredin yn y sector, er hynny, fod Cymry Cymraeg yn fwy tebygol o dderbyn dysgwyr sydd ag 'acen Gymreig'.

4.4 Gwahaniaethau rhwng dysgwyr o Gymru a dysgwyr o wledydd eraill

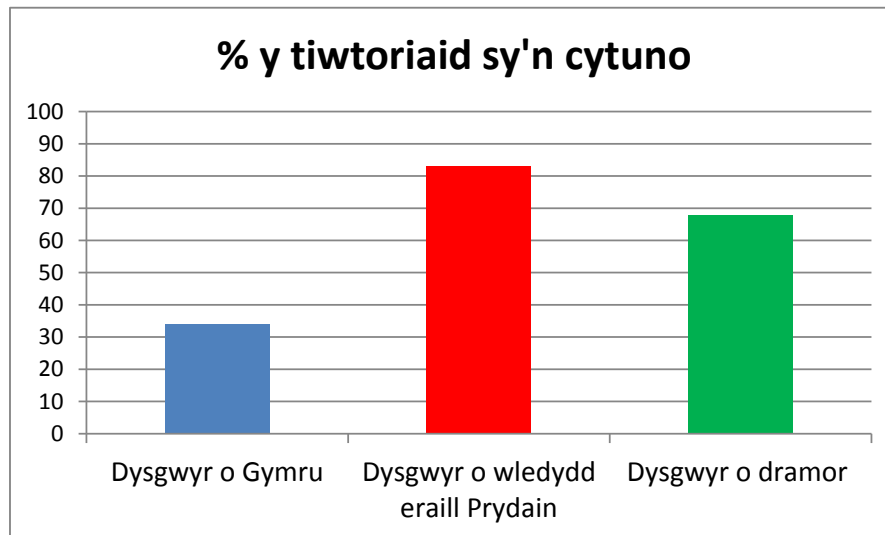
Ceir consensws eithaf clir ymhlith y tiwtoriaid a lanwodd yr holiadur fod ynganu'n llai heriol i ddysgwyr o Gymru nag ydyw i ddysgwyr o wledydd eraill Prydain neu i rai o dramor:

- Mae 33.9% (20/59) yn cytuno â'r gosodiad fod ynganu ar y cyfan yn heriol i ddysgwyr o Gymru (canolrif = 3; modd = 2 a 4).
- Ar gyfer y gosodiad fod ynganu ar y cyfan yn heriol i ddysgwyr o wledydd eraill Prydain, mae canran sylweddol uwch o diwtoriaid yn cytuno ag ef, sef 83.1% (49/59) ohonynt (canolrif/modd = 4).

⁵ Diau y byddai hyn yn gyson â chred dros hanner y tiwtoriaid fod diffyg amynedd Cymry Cymraeg i siarad â dysgwyr yn broblem fawr.

- Mae'r rhan fwyaf o diwtoriaid hefyd yn cytuno bod ynganu'n heriol i ddysgwyr o dramor, er bod y ganran yn is ar gyfer y gosodiad hwn na'r un blaenorol (67.8%; 40/59; canolrif/modd = 4).

Crynhair y canlyniadau uchod yn Ffigur 3:

Ffigur 3: Canrannau'r tiwtoriaid a gytunodd fod modd i ynganiad y Gymraeg fod yn heriol i ddysgwyr o'r manau a nodir.

Gall rhesymau dros hynny fod yn gymdeithasol ac/neu'n ieithyddol, h.y. bod gan rai Cymry system ffonolegol Saesneg sydd wedi ei dylanwadu gan system Gymraeg (gw. Flege 1987). Dywedodd rhai o aelodau'r grwpiau ffocws fod gan ddysgwyr o Gymru wybodaeth o seiniau Cymraeg nad ydynt yn rhan o'u Saesneg (e.e. [χ] <ch> a [ʃ] <ll>). Yr awgrym, felly, yw bod dysgwyr o Gymru yn caffael seiniau Cymraeg nad ydynt yn bodoli yn eu Saesneg trwy'r gymdeithas (e.e. trwy enwau lleoedd neu yn yr ysgol), a bod hyn yn fanteisiol wrth iddynt ddysgu'r Gymraeg fel oedolion. Nid yw'n glir, fodd bynnag, a ddigwydd hyn drwy Gymru gyfan (cf. Coupland 1985).

Amlyga'r data mai *ffactorau ieithyddol* sydd i raddau yn hwyluso ynganu i ddysgwyr o Gymru. Gellir disgrifio hyn fel trosglwyddo positif (*positive transfer*, gw. Odlin 1989: t. 36) lle y mae dysgwyr o Gymru'n trosglwyddo eu gallu i gynhyrchu seiniau o'u tafodiaith Saesneg i'r Gymraeg. Gall hyn ddigwydd oherwydd tebygrwydd rhwng sawl tafodiaith Saesneg yng Nghymru a thafodieithoedd Cymraeg o ganlyniad i gysylltiad rhwng y ddwy iaith (gw., er enghraifft, Walters 2001). Fel y dywed Wells (1982: t. 377):

the main influence on the pronunciation of English in Wales is the substratum presented by the phonological system of Welsh.

Tebygrwydd rhwng seiniau tafodieithoedd Saesneg Cymru a rhai'r Gymraeg (llafariaid yn benodol) oedd y prif reswm a nodwyd hefyd yn y grwpiau ffocws.

Er bod gan nifer helaeth o ddysgwyr o Gymru system Saesneg sy'n ymdebygu i'r un Gymraeg, pwysleisiwyd bod trosglwyddo negyddol (*negative transfer*, gw. Odlin 1989: t. 36) yn gallu achosi anawsterau i bob dysgwr. Ymhlith anawsterau ynganu sy'n codi oherwydd dylanwad y Saesneg, nodwyd yn y grwpiau ffocws fod cynhyrchu llafariad syml fel deuseiniaid, e.e. [nɔvjəu] yn hytrach na [nɔvjɔ] 'nofio', peidio ag ynganu [r] <r> ar ôl llafariad, e.e. [ka:] ar gyfer 'car', a defnyddio /r/ ymwthiol, e.e. yn 'Mae hwnna-r-yn ddiddorol', i gyd yn achosion cyffredin. Yn ogystal, dylid dwyn i gof fod tafodieithoedd Saesneg Lloegr yn amrywio, gan ystyried bod rhai tafodieithoedd Saesneg yn Lloegr yn debycach i rai Cymraeg nag y mae rhai eraill (e.e. mewn ardaloedd o ogledd Lloegr lle y ceir llafariad syml yn hytrach na deuseiniaid).

Mae'n amlwg, felly, y bydd cefndir ieithyddol dysgwyr yn amrywio'n sylweddol, a phwysleisia hyn yr angen i ystyried anghenion dysgwyr unigol. Yn ogystal â hynny, nododd nifer o aelodau'r grwpiau ffocws fod lleoliad y dosbarth hefyd yn hollbwysig gan fod tuedd i Gymry fynychu dosbarthiadau mewn ardaloedd lle nad yw'r rhan fwyaf o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg (e.e. yn y gogledd-ddwyrain), tra bo mwy o ddysgwyr nad ydynt yn dod o Gymru yn nosbarthiadau rhannau eraill o Gymru (e.e. yn y gogledd-orllewin).

Nid yw'r rhesymau dros y gwahaniaeth hwn rhwng dysgwyr o Gymru a dysgwyr o Loegr yn hollol *gymdeithasol* yn ôl y data. Hynny yw, nid oedd y rhan fwyaf o'r tiwtoriaid a lanwodd yr holiadur yn cytuno bod dysgwyr o Gymru yn fwy tebygol o ymdoddi i gymunedau Cymraeg:

- Mae 26.3% (15/57) o'r tiwtoriaid yn barnu bod dysgwyr o Gymru yn well am integreiddio/ymdoddi i gymunedau Cymraeg nag ydyw dysgwyr o Loegr (canolrif/modd = 3).

Awgryma hyn, felly, nad yw'r tebygrwydd *ieithyddol* a all fod rhwng y Cymry Cymraeg a'r rhai di-Gymraeg o angenrheidrwydd yn gyfystyr â chymathiad ieithyddol/diwylliannol llwyddiannus.

4.5 Nodweddion ynganu sy'n achosi problemau

Gofynnwyd i'r tiwtoriaid a lanwodd yr holiadur ystyried i ba raddau y mae gwahanol seiniau/nodweddion ffonolegol, e.e. [χ] <ch> a [ʃ] <ll>, yn heriol i ddysgwyr y Gymraeg. Yn achos pob nodwedd, yr oedd pedwar ateb posibl, ac un yn unig y gellid ei ddewis bob tro. Yr atebion posibl oedd:

- Heriol iawn i ddysgwyr sy'n dechrau;
- Heriol iawn i ddysgwyr pob lefel;
- Heriol i rai dysgwyr;
- Nid yw'n heriol.

Dangosir y canlyniadau yn y tabl isod:

NODWEDD	Canrannau'r tiwtoriaid a gytunodd			
	'Heriol iawn i ddysgwyr sy'n dechrau'	'Heriol iawn i ddysgwyr pob lefel'	'Heriol i rai dysgwyr'	'Nid yw'n heriol i ddysgwyr'
Caffael [ɸ] <ll>	28.8% (17/59)	0% (0/59)	69.5% (41/59)	1.7% (1/59)
Caffael [χ] <ch>	23.7% (14/59)	1.7% (1/59)	67.8% (40/59)	6.8% (4/59)
Caffael [r̥] <rh>	28.8% (17/59)	8.5% (5/59)	52.5% (31/59)	10.2% (6/59)
Rolio [r] <r>	13.6% (8/59)	11.9% (7/59)	72.9% (43/59)	1.7% (1/59)
Ynganu [r] <r> ar ôl llafariad, e.e. [kar] 'car' a [partnɛr] 'partner'	10.2% (6/59)	10.2% (6/59)	71.2% (42/59)	8.5% (5/59)
Ynganu [a] <a>, e.e. [da:] 'da' (yn wahanol i [da:] <i>dah</i> Seisnigaidd)	1.7% (1/59)	5.1% (3/59)	66.1% (39/59)	27.1% (16/59)
Ynganu [o]/[ɔ] <o> yn y sillaf olaf e.e. [nɔvjɔ] 'nofio' (nid fel [nɔvjəu] 'nofiow')	10.2% (6/59)	5.1% (3/59)	76.3% (45/59)	8.5% (5/59)
Ynganu [iu]/[iʊ] <yw>, e.e. [biʊ] 'byw' (nid fel [bjʊ:] <i>be-oo</i>)	23.7% (14/59)	15.3% (9/59)	52.5% (31/59)	8.5% (5/59)
Ynganu [ou] <ow>, e.e. [broun] 'brown' (yn wahanol i ynganiad Saesneg y gair hwn)	8.5% (5/59)	15.3% (9/59)	69.5% (41/59)	6.8% (4/59)
Ynganu <eu>, <ae> neu <ei> fel [ei]/[ei] yn y goben acennog (yn hytrach nag fel [ai] <ai>), e.e. [eiljad] 'eiliad' yn lle [ailjad] 'ailiad'	15.3% (9/59)	23.7% (14/59)	57.6% (34/59)	3.4% (2/59)
Pwysleisio'r sillaf anghywir, e.e. 'CÁN-ol-fan' yn lle 'can-ÓL-fan'	13.6% (8/59)	5.1% (3/59)	67.8% (40/59)	13.6% (8/59)

Tabl 3: Nodweddion ynganu penodol sy'n achosi anawsterau.

Dangosir yn eglur yn y tabl uchod mai'r ateb mwyaf cyffredin o bell ffordd ar gyfer pob nodwedd oedd *'heriol i rai dysgwyr'* (rhwng 76.3% a 52.5%). O ran yr ateb *'heriol i ddysgwyr pob lefel'*, y tair nodwedd â'r canrannau uchaf yw ynganu <eu>/<ae>/<ei> fel [ei]/[ei] yn y goben acennog (23.7%), ynganu [iu]/[iu] <yw>, ac ynganu [ou] <ow> (15.3% ar gyfer y ddwy nodwedd ddiwethaf). Cadarnha'r canlyniadau hyn y gall gwahanol seiniau achosi anawsterau i wahanol ddysgwyr ar unrhyw lefel (cf. 4.1 uchod). Yn un o'r grwpiau ffocws, mynegodd un tiwtor ei barn fod cynnydd yng ngallu dysgwyr i ynganu'n effeithiol yn ddibynnol iawn ar eu hymwneud â Chymry Cymraeg y tu allan i'r dosbarth, ac mai man cychwyn yn unig yw'r dosbarth. Awgrymir, felly, y gall ffactorau cymdeithasol, e.e. cymhelliant ac oedran, effeithio ar allu dysgwyr Cymraeg i gaffael seiniau, a chefnoga'r canfyddiad hwn waith blaenorol ym maes caffael ail iaith (gw. Piske et al. 2001 am frashun). Cam nesaf posibl fydd edrych ar leferydd y dysgwyr er mwyn ymchwilio i'r ffactorau sy'n effeithio ar eu h ynganiad o wahanol nodweddion.

Yn y grwpiau ffocws, codwyd y mater o ffosileiddio (Coskun 2011: t. 64) lle y mae anawsterau ynganu'n aros gyda'r dysgwr. Yn wir, soniodd tiwtoriaid yn y ddau grŵp ffocws am ddysgwyr ar lefelau uwch a barhâi i ynganu'n aneglur gan fod eu camynganiadau wedi ffosileiddio yn eu hiaith. Cafwyd consensws ymhlith y tiwtoriaid fod angen trafod anawsterau gyda dysgwyr o bob lefel yn hytrach na derbyn elfennau sydd wedi eu ffosileiddio. Fodd bynnag, awgryma'r canlyniadau fod anawsterau gyda rhai seiniau yn diflannu gyda phrofiad. Er bod canrannau'r tiwtoriaid sy'n dewis *'heriol iawn i ddysgwyr sy'n dechrau'* yn gyffredinol isel, gwelir yn y tabl mai'r nodweddion sydd â'r sgorau uchaf (h.y. dros 20%) o safbwynt yr ateb hwn yw caffael [ʃ] <ll>, caffael [r̥] <rh>, caffael [χ] <ch>, ac ynganu'r ddeusain [iu]/[iu] <yw>.

Mae canrannau'r tiwtoriaid sy'n dewis yr ateb *'nid yw'n heriol'* ar y cyfan yn drawiadol isel. Eithriad, fodd bynnag, yw ynganu [a:] <a> (heb ddefnyddio'r llafariad ôl Saesneg [ɑ:]) gan fod 27.1% o'r farn nad yw'r sain hon yn heriol i ddysgwyr. Yn ogystal â'r seiniau uchod, nodwyd gan rai tiwtoriaid, yn atebion rhydd yr holiadur yn ogystal ag yn y grwpiau ffocws, y gall ynganu'r canlynol achosi anawsterau:

- Geiriau sy'n debyg i eiriau Saesneg, e.e. 'achos', 'car' a 'radio';
- Y gwyriad a geir yn y goben acennog, h.y. cyfnewid llafarog o [i]/[i] i [ə], pan ychwanegir sillaf at air er mwyn creu ffurf luosog, e.e. [mənɪð]/[mənɪð] 'mynydd' > [mənəðəið]/[mənəðəið] 'mynyddoedd' (yn hytrach na [mənɪðəið]/[mənɪðəið]);
- Y ddeusain ddeheuol [ui] 'wy' a yngenir fel [ɔi] gan rai dysgwyr, e.e. [pɔi ɔit ti:] ar gyfer 'pwy wyt ti?';
- Y sain [ŋ] <ng> (yn hytrach na [ŋg]) mewn geiriau fel [əŋani]/[əŋani] 'ynganu' a [kəŋər] 'cyngor';
- Y seiniau [m̥] <mh>, [n̥] <nh>, [ŋ] <ng> a [ŋ] <ngh> a sbardunir gan dreiglâd trwynol.

Gellir grwpio'r seiniau sy'n achosi anawsterau fel:

- Cytseiniaid nad ydynt yn bodoli yn Saesneg rhai dysgwyr, e.e. [χ] <ch> a [ʃ] <ll>;
- Rheolau ffonolegol nad ydynt yn Saesneg rhai dysgwyr, e.e. ynganu [r] <r> ar ôl llafariad, a phwyslais cyson ar y goben acennog;
- Llafariaid syml a yngenir fel deuseiniaid yn Saesneg rhai dysgwyr;
- Deuseiniaid nad ydynt yn bodoli yn Saesneg;
- Amwysedd yn yr orgraff Gymraeg, e.e. y modd y gellir sylweddoli <y> â'r seiniau [i]/[i] neu [ə] yn ddibynnol ar y cyd-destun.

5. Casgliadau ac Argymhellion

I gloi, tymnir ynghyd rai o'r canfyddiadau pwysicaf sy'n deillio o'r astudiaeth gychwynnol hon. Ceisir, felly, ddarlunio'r sefyllfa fel ag y mae ar hyn o bryd yn ôl y dystiolaeth a ddarparwyd gan diwtoriaid CiO, yn ogystal â chynnig argymhellion i'r Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol newydd o ran y modd y gall ddatblygu ei darpariaeth ym maes ynganu.

5.1 Dysgu ynganu yn y sector

Dangosir yn eglur gan y canlyniadau mai un o ganfyddiadau'r tiwtoriaid yw bod ynganu rhai seiniau yn heriol i ddysgwyr (gw. 4.1 uchod). Yn ogystal â hynny, darganfuwyd bod tiwtoriaid o'r farn fod rhythmau a goslef y Gymraeg hefyd yn achosi anawsterau i ddysgwyr. Rhoddodd y grwpiau ffocws gyfle i'r tiwtoriaid fanylu ar gwricwlwm a hyfforddiant CiO yn fanylach. Daeth yn amlwg yn ystod y trafodaethau hyn fod mwy o bwyslais ar gynhyrchu seiniau nag ar ymarfer rhythmau a goslef.

ARGYMHELLIAD 1

Dylai'r maes roi sylw priodol i rythmau a goslef yn ogystal ag i seiniau'r Gymraeg fel elfennau hollbwysig o gaffael acen y Gymraeg. Dylai unrhyw adnoddau a ddatblygir ar gyfer gwella ynganiad dysgwyr ystyried y ddwy elfen hyn (gw. adran 5.3 isod ynghylch adnoddau posibl).

Amlygwyd yn y grwpiau ffocws hefyd nad oedd cytundeb rhwng gwahanol diwtoriaid o ran ystyr termau megis 'acen', 'aceniad', 'ynganiad' a 'rhythmau a goslef'.

ARGYMHELLIAD 2

Mae angen i ddefnydd y sector o'r termau uchod fod yn gyson o ran eu hystyron. Bydd y cysondeb hwn yn hanfodol ar gyfer gwireddu unrhyw strategaeth genedlaethol ym maes ynganu.

Datganodd 57.6% o'r tiwtoriaid a atebodd yr holiadur fod angen treulio rhagor o amser ar gyfer dysgu ynganu yn y dosbarth, er eu bod eisoes yn neilltuo amser penodol ar gyfer dysgu uned ynganu ar ddechrau'r cwrs Mynediad. Noda'r rhan fwyaf o diwtoriaid (88.1%) eu bod yn hyderus wrth ddysgu ynganu. Fodd bynnag, awgrymwyd yn y grwpiau ffocws y dylid ystyried creu mwy o ymarferion ynganu, sicrhau bod ymarferion i'w cael ar gyfer pob lefel, yn ogystal â darparu mwy o hyfforddiant cymhwysol i diwtoriaid ym meysydd seineg a ffonoleg (gw. adran 5.2 isod ynghylch hyfforddiant i diwtoriaid).

ARGYMHELLIAD 3

Awgrymwn fod y sector yn gosod amcanion penodol o safbwynt caffael acen drwy gydol y cyrsiau ac yn darparu mwy o ymarferion sy'n addas i **bob** lefel. Argymhellwn hefyd i gynllunwyr y cyrsiau ymgorffori gweithgareddau ynganu yn gyson o fewn y cyrsiau yn hytrach na'u cyfyngu i unedau dechreuol. Dylid ystyried cyplysu ymarferion ynganu â thasgau gwrando (yn y dosbarth ac ar-lein).

Daeth i'r amlwg hefyd fod rhai nodweddion ynganu yn peri anawsterau i rai dysgwyr trwy gydol eu taith ddysgu ac y gall ffactorau megis ymyrraeth yr iaith gyntaf ddylanwadu ar eu hynganiadau Cymraeg. Cefnoga'r canlyniad hwn waith ymchwil blaenorol ym maes caffael ail iaith (gw. Piske et al. 2001).

ARGYMHELLIAD 4

Cynigiwn y dylai'r sector godi ymwybyddiaeth tiwtoriaid o'r modd y gall anawsterau ynganu fod yn tarddu o iaith gyntaf y dysgwr, h.y. o wahanol dafodieithoedd Saesneg. Awgrymwn fod yr agwedd hon ar hyfforddiant y tiwtoriaid yn dod yn rhan o'r cynllun hyfforddi i ddarparu diwtoriaid. Fel rhan o'r ddarpariaeth hon hefyd, dylid cynnig mwy o ganllawiau i diwtoriaid fel bod modd iddynt wneud dysgwyr yn ymwybodol (mewn modd sensitif) o'u hanawsterau ynganu, ac o bwysigrwydd goresgyn y problemau hynny.

5.2 Datblygu hyfforddiant i diwtoriaid

Un gwendid yn y sector a amlygwyd yn bennaf yn y grwpiau ffocws yw nad yw tiwtoriaid yn teimlo eu bod yn derbyn digon o hyfforddiant ym meysydd seineg a ffonoleg, ac na roddir iddynt chwaith ganllawiau clir o ran yr elfen hon. Canlyniad y diffygion hyn yw bod rhai tiwtoriaid o'r farn nad oes modd iddynt gynnig arweiniad effeithiol i ddysgwyr sy'n wynebu anawsterau ynganu.

ARGYMHELLIAD 5

Dylid cynyddu'r hyfforddiant a roddir i diwtoriaid ym maes ynganu yn sylweddol fel bod modd iddynt ddysgu'r pwnc yn hyderus ac yn fwy effeithiol. Bernir nad hyfforddiant

ym maes seineg/ffonoleg yn unig sy'n angenrheidiol, ond bod angen i'r tiwtoriaid allu trosglwyddo eu gwybodaeth arbenigol yn ymarferol yn y dosbarth er budd y dysgwyr.

Awgrymw'n, felly, fod y sector yn darparu gweithdy neu gyfres o weithdai meistr⁶ a fydd:

- i) yn darparu hyfforddiant i diwtoriaid ym meysydd seineg a ffonoleg;
- ii) yn galluogi i'r tiwtoriaid allu trosglwyddo eu gwybodaeth arbenigol yn ymarferol yn y dosbarth er budd y dysgwyr.

5.3 Datblygu adnoddau ar gyfer gwella ynganiad dysgwyr

Pwysleisiodd sawl tiwtor yn y grwpiau ffocws mai prin iawn yw'r adnoddau sydd ar gael ar gyfer rhoi cymorth i ddysgwyr gyda'u hynganiad. Nodwyd eisoes safbwynt un tiwtor profiadol, sef y byddai adnoddau ar-lein yn fwy effeithiol na 'drilio corws' ar gyfer rhoi sylw i anawsterau unigolion.⁷ Dylid hefyd nodi bod sawl tiwtor o'r farn mai cyplysu ymarferion ynganu â gwaith gwranddo sy'n angenrheidiol, tra bo tiwtoriaid eraill yn credu ei bod yn dra phwysig rhoi sylw i ynganiad wrth gyflwyno geirfa gwahanol unedau.

ARGYMHELLIAD 6

Dylid datblygu rhagor o adnoddau ar-lein gyda'r amcan o wella sgiliau ynganu (a gwranddo) y dysgwyr. Argymhellwn, felly, fod y sector yn datblygu meddalwedd arbenigol a fydd â'r gallu i werthuso ynganiad Cymraeg dysgwyr. Dylai'r feddalwedd hon fod yn ychwanegol at ddeunyddiau sain ar-lein (sy'n cynnwys ymarferion drilio cudd) a gaiff eu teilwra at anghenion dysgwyr pob lefel. Argymhellwn felly i'r sector fuddsoddi mewn technoleg soffistigedig a fyddai'n gallu arfarnu ynganiadau dysgwyr y Gymraeg mewn modd gwyddonol. Yn sicr, rhoddai hyn fwy o gyfleoedd i ddysgwyr ar wahanol lefelau i wella eu sgiliau ynganu yn annibynnol (y tu allan i'r dosbarth). Awgrymw'n felly y byddai meddalwedd fel '*Streaming Speech*', lle y mae'n ofynnol i ddysgwyr ddewis model a'i (d)dynwared yn llefaru (gw. Chun 2005), yn dra defnyddiol i ddysgwyr y sector, ac y dylid addasu meddalwedd o'r math hwn at ddibenion dysgu Cymraeg cyn gynted ag y bo'r modd.

5.4 Datblygu cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gymuned

Daeth i'r amlwg yng nghanlyniadau'r holiadur yn ogystal ag yn y grwpiau ffocws fod nifer helaeth o diwtoriaid o'r farn na chaiff dysgwyr ddigon o gyfleoedd i ymarfer eu Cymraeg

⁶ Gellir cael arbenigwr gwadd o faes TEFL, er enghraifft.

⁷ Noder bod un o ganlyniadau Andrews (2011: 52–4) yn dangos mai'r elfen yr oedd dysgwyr CiO leiaf bodlon â hi oedd defnydd y cyrsiau o'r dechnoleg ddiweddaraf.

y tu allan i'r ystafell ddosbarth, ac y dylent gael mwy o gyfleoedd i dreulio amser gyda siaradwyr Cymraeg brodorol.⁸

ARGYMHELLIAD 7

Byddai'n fanteisiol pe bai modd i'r sector CiO drefnu cyrsiau preswyl sy'n dod â Chymry Cymraeg a dysgwyr ynghyd yn rheolaidd (gw. hefyd sylwadau Sioned Davies yn Llywodraeth Cymru 2013: tt. 7, 18, 24). Hoffem argymhell, felly, fod cynllunwyr rhaglenni Dysgu Anffurfiol CiO yn ymgorffori elfennau o'r cyrsiau dysgu ffurfiol (ymarferion ynganu yn yr achos hwn) yn rhai o'u gweithgareddau. Gofynna hyn, felly, am raglenni Dysgu Anffurfiol mwy strwythuredig lle y byddai'n ofynnol i siaradwyr Cymraeg gael eu briffio ynglŷn â'u rôl hwy o flaen llaw.

Ystyrir hefyd fod angen i'r sector barhau â'u cenhadaeth i annog siaradwyr Cymraeg iaith gyntaf ar hyd a lled Cymru i ymwneud â dysgwyr, ac i ddarparu canllawiau iddynt o ran y ffyrdd gorau o wneud hynny. Gan fod rhai tiwtoriaid yn ofni nad oes llawer o Gymry Cymraeg yn darllen llyfrynnau megis *Rhannwch eich Cymraeg*, dylid ceisio mynd ati (yn ddelfrydol gyda chefnogaeth Llywodraeth Cymru) i gynyddu ymwybyddiaeth siaradwyr brodorol o'r modd y gallant helpu dysgwyr ar y we a'r cyfryngau torfol (cf. ymgyrch 'Y Gymraeg, Anrheg am Byth' Twf, gyda chefnogaeth Llywodraeth Cymru).

5.5 Ymchwil pellach

Mae nifer o bosibiliadau ar gyfer gwaith ymchwil pellach ar ynganu a allai fod o fudd i'r maes. Un prosiect posibl fyddai archwilio lleferydd dysgwyr er mwyn ceisio meintioli amler yr anawsterau ynganu a geir ar wahanol lefelau, yn ogystal â sefydlu i ba raddau y ceir cydberthyniadau rhwng yr anawsterau hyn a ffactorau all-ieithyddol (cf. Brake 2012). Gall ymchwil o'r math hwn fod yn sail ar gyfer datblygu adnoddau ar gyfer gwahanol lefelau yn y dyfodol.

Awgrymwn hefyd y dylid comisiynu archwiliad o sefyllfa ynganu ym maes dysgu ail iaith yn gyffredinol (yn enwedig ym maes TEFL) er mwyn sicrhau bod unrhyw faes llafur diwygiedig neu gwricwlwm newydd wedi ei seilio ar yr ymchwil diweddaraf yn y maes. Dylai unrhyw astudiaeth o'r math hwn ystyried hefyd sut y dysgir ynganu i athrawon ieithoedd eraill.

Awgrymwyd mewn gweithiau blaenorol (e.e. Trosset 1986, Hughes 2003, Pritchard Newcombe 2007, 2009) a chan diwtoriaid fod modd i agweddau siaradwyr Cymraeg brodorol tuag at ddysgwyr achosi problemau cyfathrebu weithiau. Dylai'r sector, felly, ystyried i ba

⁸ Mae'n werth nodi yn y cyswllt hwn fod y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol newydd lansio cynllun peilot newydd yn Ionawr 2018, sef 'Siarad', lle y bydd dysgwyr Cymraeg yn cael eu paru â siaradwyr Cymraeg brodorol mewn pedair ardal benodol yng Nghymru (gw. <<https://dysgucymraeg.cymru/newyddion/siarad/>> am ragor o fanylion).

raddau y gallai ymchwil i ymagweddau siaradwyr Cymraeg iaith gyntaf tuag at amrywiadau o'r Gymraeg (gan gynnwys acenion dysgwyr) daflu goleuni pellach ar anawsterau dysgwyr yn y gymuned (gw. er enghraifft, Robert 2009).

6. Diwedd glo

Pennaf amcan yr astudiaeth hon oedd cynnig gwerthusiad o'r sylw a gaiff ynganu yn y sector *Cymraeg i Oedolion*, gan bennu a yw'r pwyslais a roddir ar yr agwedd hollbwysig hon ar ddysgu iaith yn ddigonol mewn cyrsiau CiO, ac i ba raddau y mae dulliau dysgu'r maes yn effeithiol ar gyfer cynorthwyo dysgwyr â'r elfen heriol hon. Seiliwyd y gwerthusiad hwn ar safbwyntiau tiwtoriaid profiadol y sector CiO, a dangoswyd gan hynny fod cryn gonsensws rhyngddynt, nid yn unig bod elfennau ynganu yn heriol i ddysgwyr y Gymraeg, ond hefyd fod y sylw a gaiff ynganu yn y maes yn annigonol ar hyn o bryd. Gan fod y tiwtoriaid yn amlwg yn gytûn fod modd i anawsterau ynganu arwain at broblemau cyfathrebu sylweddol rhwng dysgwyr a siaradwyr rhugl, ni ellir gorbwysleisio pa mor angenrheidiol yw hi bellach fod y sector CiO yn blaenoriaethu sgiliau ynganu wrth ddatblygu cyrsiau a chwricwla newydd. Ymhellach, gan fod canfyddiad clir ymhlith y tiwtoriaid a holwyd nad oes gan lawer o ddysgwyr gyfleoedd digonol i ymarfer eu Cymraeg y tu allan i'r ystafell ddosbarth, ymddengys fod angen gweithredu ar fyrder i wyrdroi'r sefyllfa anfodddhaol sydd ohoni, yn enwedig os yw Llywodraeth Cymru am wireddu ei nod o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050.

Nodwyd yn yr adran ddiwethaf gyfres o argymhellion o ran sut y gellir gwella'r modd y dysgir ynganu o fewn y sector CiO. Mae'r rhain yn ymwneud â darpariaeth y cyrsiau a gynigir, yr hyfforddiant y dylid ei gynnig i diwtoriaid, yr adnoddau a fyddai'n fuddiol i'r dysgwyr, y gweithgareddau y tu allan i'r dosbarth a fyddai'n fanteisiol i'r dysgwyr, yn ogystal ag astudiaethau pellach o amrywiadau dysgwyr (ynghyd ag ymagweddau tuag atynt) a allai fod yn sail i adnoddau'r dyfodol. Wrth i'r sector CiO broffesiynoli'n fwyfwy gyda dyfodiad y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol, a chyda phwyslais cynyddol ar ddefnydd o'r Gymraeg y tu allan i'r ystafell ddosbarth (boed hynny yn y gweithle neu yn y gymuned), ni allwn lai na gobeithio y bydd cyfle i wireddu'r argymhellion uchod, nid yn unig er lles a budd y dysgwyr, ond hefyd er parhad a thwf y Gymraeg.

7. Diolchiadau

Dymunwn gydnabod ein dyled a'n gwerthfawrogiad i'r holl diwtoriaid a'n cynorthwyodd gyda'r gwaith ymchwil hwn, gan ddiolch hefyd i'r Athro Diarmait Mac Giolla Chrïost am ei gynghorion buddiol ar sawl elfen o'r gwaith hwn. Rydym hefyd yn ddyledus i ddau adolygydd anhysbys am eu hawgrymiadau gwerthfawr.

Llyfryddiaeth

- Andrews, H. (2011), 'Llais y dysgwr: Profiadau oedolion sydd yn dysgu Cymraeg yng ngogledd Cymru', *Gwerddon*, 9, 37–58.
- Baker, C. et al. (2011), 'Adult language learning: a survey of Welsh for Adults in the context of language planning', *Evaluation & Research in Education*, 24 (1), 41–59.
- Brake, P. (2012), 'Astudiaeth gychwynnol o wallau iaith llafar dysgwyr Cymraeg i Oedolion profiadol', *Gwerddon*, 12, 24–52.
- Chambers, J. K., a Trudgill, P. (1999), *Dialectology* (Caergrawnt: Cambridge University Press).
- Chun, D. M. (2005), 'Streaming Speech: Listening and Pronunciation for Advanced Learners of English [Review]', *TESOL Quarterly*, 39 (3), 559–62.
- Cooper, S. (2017), 'Producing new sounds in Welsh: Variable lateral fricative production in adult Welsh learners', *International Symposium on Bilingualism*, Prifysgol Limerick, 11–15 Mehefin 2017.
- Coskun, A. (2011), 'Future English Teachers' Attitudes towards EIL Pronunciation', *Journal of English as an International Language*, 6 (2), 46–68.
- Coupland, N. (1985), 'Sociolinguistic Aspects of Place Names: Ethnic Affiliation and the Pronunciation of Welsh in the Welsh Capital', yn Viereck, W. (gol.), *Focus on: England and Wales* (Amsterdam PA: John Benjamin's), tt. 29–44.
- Creamer, B. (2016), 'Canfyddiadau siaradwyr y Gymraeg o leferydd dysgwyr', traethawd BA nas cyhoeddwyd, Prifysgol Caerdydd, Caerdydd.
- Derwing, T. M., a Munro, M. J. (2005), 'Second language accent and pronunciation teaching: A research-based approach', *Tesol Quarterly*, 39 (3), 379–97.
- Durham, M. (2014), *The Acquisition of Sociolinguistic Competence in a Lingua Franca Context* (Clevedon: Multilingual Matters).
- Ellis, R. (2008), *The Study of Second Language Acquisition* (Oxford: Oxford University Press).
- Flege, J. E. (1987), 'The production of 'new' and 'similar' phones in a foreign language: Evidence for the effect of equivalence classification', *Journal of Phonetics*, 15, 47–65.
- Flege, J. E. (1995), 'Second-language speech learning: Theory, findings and problems', yn Strange, W. (gol.), *Speech Perception and Linguistic Experience* (Timonium MA: York Press), 233–77.
- Han, Z. (2004), *Fossilization in Adult Second Language Acquisition* (Clevedon: Multilingual Matters).
- Hughes, H. (2003), 'Cymathu'r Dysgwyr â'r Gymdeithas Gymraeg a Rôl yr Addysgwyr yn y Broses', traethawd MA nas cyhoeddwyd, Prifysgol Cymru, Caerdydd.
- Likert, R. (1932), 'A Technique for the Measurement of Attitudes', *Archives of Psychology*, 140, 5–55.
- Llywodraeth Cymru (2013), *Un Iaith i Bawb: Adolygiad o Gymraeg ail iaith yng Nghyfnodau Allweddol 3 a 4: Adroddiad ac argymhellion* (Caerdydd: Llywodraeth Cymru).

- Mac Giolla Chríost, D., et al. (2012), *Adnoddau, dulliau ac ymagweddau dysgu ac addysgu ym maes Cymraeg i Oedolion – Astudiaeth ymchwil gynhwysfawr ac adolygiad beirniadol o'r ffordd ymlaen* (Caerdydd: Llywodraeth Cymru).
- McKay, S. (2003). 'Teaching English as an International Language: The Chilean context', *ELT Journal*, 57 (2), 139–48.
- Meisel, J., Clahsen, H., a Pienemann, M. (1981), 'On determining developmental stages in natural second language acquisition', *Studies in Second Language Acquisition*, 3 (2), 109–35.
- Mougeon, R., Rehner, K., a Nadasdi, T. (2004), 'The learning of spoken French variation by immersion students from Toronto, Canada', *Journal of Sociolinguistics*, 8 (3), 408–32.
- Munro, M. J., a Derwing, T. M. (1999), 'Foreign accent, comprehensibility and intelligibility in the speech of second language learners', yn Leather, J. (gol.), *Phonological Issues in Language Learning* (Malden: Blackwell), tt. 285–310.
- Odlin, T. (1989), *Language Transfer: Cross-linguistic Influence in Language Learning* (Caergrawnt: Cambridge University Press).
- Old Bell 3 (2011), *Gwerthusiad o'r rhaglen Cymraeg i Oedolion* (Caerdydd: Llywodraeth Cymru).
- Ortega, L. (2009), *Understanding Second Language Acquisition* (Llundain: Routledge).
- Pearce, H. (2015), 'I ba raddau mae dysgwyr y Gymraeg, sydd gydag ychydig o brofiad blaenorol, yn caffael seiniau'r iaith', Traethawd BA nas cyhoeddwyd, Prifysgol Caerdydd.
- Piske, T., MacKay, I. R. A., a Flege, J. E. (2011), 'Factors affecting degree of foreign accent in an L2: a review', *Journal of Phonetics*, 29, 191–215.
- Pritchard Newcombe, L. (2007), *Social Context and Fluency in L2 Learners: The Case of Wales* (Clevedon: Multilingual Matters).
- Pritchard Newcombe, L. (2009), *Think Without Limits: You CAN Speak Welsh* (Llanrwst: Gwasg Carreg Gwalch).
- Robert, E. (2009), 'Accommodating "new" speakers? An attitudinal investigation of L2 speakers of Welsh in south-east Wales', *International Journal of the Sociology of Language*, 195, 93–115.
- Selinker, L. (1972), 'Interlanguage', *IRAL-International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 10 (3), 209–32.
- Sifakis, N. C., a Sougari, A. (2005), 'Pronunciation issues and EIL pedagogy in the periphery: A survey of Greek state school teachers' beliefs', *TESOL Quarterly*, 39 (3), 467–88.
- Thomas, B., a Thomas, P. W. (1989), *Cymraeg, Cymrâg, Cymrêg...: Cyflwyno'r Tafodieithoedd* (Caerdydd: Gwasg Taf).
- Timmis, I. (2002), 'Native-speaker norms and international English: A classroom view', *ELT Journal*, 56 (3), 240–49.
- Trosset, C. S. (1986), 'The social identity of Welsh learners', *Language in Society*, 15 (2), 165–91.
- Walters, R. J. (2001), 'English in Wales and a 'Welsh Valleys' accent', *World Englishes*, 20 (3), 285–304.

- Wells, J. C. (1982), *Accents of English 2: The British Isles* (Caergrawnt: Cambridge University Press).
- Y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol (2017^a), *Cwriculwm Cenedlaethol Cymraeg i Oedolion*, <https://dysgucymraeg.cymru/media/1159/curriculum-amended-17__5__17.pdf> [Cyrchwyd: 7 Gorffennaf 2017].
- Y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol (2017^b), *Darparwyr*, <<https://dysgucymraeg.cymru/amdanom/darparwyr/>> [Cyrchwyd: 7 Gorffennaf 2017].